

Homenatge a Jaume Riera i Sans (1941-2018)*

Tribute to Jaume Riera i Sans (1941-2018)

Pere CASANELLAS I BASSOLS

Director de TAMID. Director del Corpus Biblicum Catalanicum

Jaume Riera i Sans va néixer a Sant Feliu de Llobregat el 28 d'agost del 1941. Va tenir uns primers anys de formació al Seminari Menor de Barcelona i després al Seminari Major, fins a l'any 1966, en què obtingué el títol de batxiller en teologia al mateix temps que li era refusada l'ordenació. Aquest mateix any es va treure el títol de professor de català de la Junta Assessora per als Estudis de Català. Va continuar la seva formació, com a hebraïsta, a la Universitat de Barcelona, Departament d'Hebreu i Arameu, i va obtenir la llicenciatura en filosofia i lletres l'any 1969, amb una tesina sobre oracions en català de jueus conversos dirigida per Alejandro Díaz Macho (va donar peu a l'article «Oracions en català dels conversos jueus. Notes bibliogràfiques i textos», 1975). Durant aquesta etapa de formació traduí el llibre dels Jutges per a la *Bíblia* en un sol volum de la Fundació Bíblica Catalana (1968). El curs 1969-1970 el va passar a Jerusalem gràcies a una beca, i hi coincidí, entre altres, amb Eduard Feliu i Mabres (vegeu a la bibliografia el seu primer article en col·laboració: «Les dificultats de la narrativa d'Agnon», 1969). Els anys següents va fer de professor ajudant a la Facultat de Filologia, Departament de Filologia Italiana (on treballava amb el professor David Romano, molt dedicat a la història dels jueus tot i ser catedràtic d'italià), sense fer clas-

---

Correspondència: Pere Casanellas Bassols. Carrer d'Anna Piferrer, 11. ES-08023 Barcelona. UE. Tel. 00 34 934 179 000. A/e: pcasanel@xtec.cat.

* Agraïm a Javier Castaño que hagi completat la bibliografia final amb l'aportació d'una vintena de referències bibliogràfiques i que ens hagi proposat unes quantes correccions.

ses, i d'ací la seva col·laboració amb la revista *Índice Histórico Español* (dirigida per Romano). D'aquests anys és també la seva col·laboració amb la *Gran enciclopèdia catalana* o amb el *Diccionari de sinònims* (títol amb variants, segons l'edició) de Joana Raspall, també de Sant Feliu de Llobregat. Mai no va tenir interès per acabar el doctorat, o expressament no ho volgué per decepció amb la institució universitària, tot i que el tema de la seva investigació, «Els avalots contra les jueries de la Corona d'Aragó l'any 1391», li va servir per a la publicació de diversos articles (en la bibliografia de més avall trobareu articles d'aquesta temàtica en els anys 1977, 1980, 1983, 1986, 1990, 1991, 1996 i 1998). El 28 de febrer del 1979 ingressà al Cos Facultatiu d'Arxivers i Bibliotecaris de l'Estat per oposició, amb el número 1, i va treballar durant uns anys a l'Arxiu de l'Audiència Territorial de Barcelona. El 4 de juny de 1983 va prendre possessió com a cap de secció de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (o Arxiu Reial de Barcelona, com ell preferia anomenar-lo), on va treballar fins a la seva jubilació, el 22 de desembre del 2010; hi va exercir successivament les funcions de secretari (des del 27 de desembre del 1988) i cap del departament de referències (des del 21 d'octubre del 1994). Som molts els estudiosos que recordem amb agraïment l'assessorament i l'ajuda que, especialment des del seu lloc de treball a l'arxiu, ens va prestar. Va morir el 2 d'agost del 2018 a Tarragona.

Jaume Riera va dedicar la seva vida a estudis molt diversos de la cultura catalana medieval, tant des del punt de vista de la filologia (traducció i edició) com de la història, i especialment la història i la cultura dels jueus catalans. Entre els llibres que va publicar i que no hem esmentat o a què no ens referirem més avall, podem destacar: *El cavaller i l'alcavota: Un procés medieval* (1973), *Cants de noces dels jueus catalans* (1974), *La crònica en hebreu de la disputa de Tortosa* (1974), *El siddur en català dels conversos jueus (s. xv) conservat a la Reial Acadèmia* (1993; reimpressió d'articles dels anys 1988-1991), *Retalls de la vida dels jueus* (2000), *Fam i fe: L'entrada dels pastorells (juliol de 1320)* (2004), *Els poders públics i les sinagogues: Segles XIII-XV* (2006) —un llibre que veritablement ha fet història, com l'autor declara en el pròleg que vol fer—, *Els jueus de Girona i la seva organització: Segles XII-XV* (2012), *Sodomites catalans: Història i vida (segles XIII-XVIII)* (2014) i PERE ALFONS, *Llibre de formació escolar (Disciplina clericalis)* (2017). Entre els més de cent articles que inclou la nostra bibliografia, ens és difícil escollir-ne alguns. En tot cas, observem el seu interès per grups socials que han patit algún tipus de marginació, entre els quals destaquen els jueus. De fet, Jaume Riera pot ser considerat el més gran especialista dels últims decennis en la història i la cultura dels jueus catalans,

al costat del també malaguanyat Eduard Feliu i Mabres.¹ Per això TAMID. REVISTA CATALANA ANUAL D'ESTUDIS HEBRAICS, li dedica aquest volum.

L'octubre del 1984, per iniciativa del llavors alcalde de Tàrrrega Eugeni Nadal, juntament amb Eduard Tell, director dels Amics del Call de Girona, Moshe Lazar, professor de la Universitat del Sud de Califòrnia, i Samuel Hadas, representant permanent de l'Estat d'Israel a l'Organització Mundial de Turisme a Madrid, es va crear una Comissió Promotora de l'Associació d'Estudiosos del Judaisme Català (ADEJUC), formada, entre altres, per Jaume Riera i Sans i Eduard Feliu i Mabres. La nova associació es va constituir a Tàrrrega en ocasió de la II Jornada d'Estudiosos del Judaisme Català el 13 d'abril del 1985 i va ser presidida fins al 21 de maig del 1988 per Jaume Riera. Després d'aquesta data, Jaume Riera ja no va formar part de la Junta Directiva i l'associació va ser presidida per Eduard Feliu fins a la seva dissolució per donar pas a la Societat Catalana d'Estudis Hebraics, creada el 1995 (des d'aquesta data, l'ADEJUC va deixar de funcionar, tot i que no es va dissoldre formalment fins al 1998).

L'ADEJUC va publicar quatre volums de la revista *Calls* (1: 1986, 2: 1987, 3: 1988-1989, i 4: 1990), i en tots ells va participar Jaume Riera, com es pot veure en la bibliografia que segueix. Entre els articles que hi va publicar, podem destacar els «Estudis sobre el judaisme català. Anys 1970-1984» (vol. 1), «Estudis sobre el judaisme català. Anys 1929-1969» (vol. 2), «Estudis sobre el judaisme català. Anys 1836-1928» (vol. 3) i «Estudis forasters sobre el judaisme català fins a l'any 1929» (vol. 4). Era molt rigorós i exigent en la seva feina i també ho era quan comentava la dels altres, i en les breus ressenyes que acompanyen les referències bibliogràfiques dels estudis analitzats en aquests articles sovint hi ha crítiques descarnades als seus autors, que no sempre se les prenien bé.²

Divergències o un cert distanciament (per motius que no coneixem) amb el seu amic Eduard Feliu, amb qui havia col·laborat fins llavors no solament en la gestió de l'ADEJUC i de la revista *Calls*, sinó també en diverses publicacions («Les dificultats de la narrativa d'Agnon», 1969; *Poemes hebraics de jueus*

1. Observem, si més no com a curiositat, que Feliu no tenia ni la llicenciatura; és a dir, que els dos màxims estudiosos del judaisme català dels últims decennis han investigat i publicat, llevat dels primers anys de Jaume Riera, fora de la Universitat.

2. Sobre l'ADEJUC i la revista *Calls*, es pot consultar la pàgina «Publicacions de l'ADEJUC» dins el web de la Societat Catalana d'Estudis Hebraics: <https://blogs.iec.cat/scehb/publicacions/publicacions-de-ladejucl/>.

catalans (segles XI-XV), 1976; MOSSÉ BEN NAHMAN, *Disputa de Barcelona de 1263 entre mestre Mossé de Girona i fra Pau Cristià*, 1985), van fer que no participés en la constitució de la nova societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans, la Societat Catalana d'Estudis Hebraics (SCEHB, 1995), creada com a substitució de l'ADEJUC³ i presidida per Eduard Feliu fins a la seva mort (2009). Tampoc no va publicar res a la revista *Tamid*, publicació de la SCEHB, fins al volum 10 (2014) quan vam aconseguir, amb gran satisfacció per part nostra, que hi enviés el seu article, de gran solidesa i interès: «*Moixè ben Nahman*, Bonastruc de Porta». ⁴ No va ser fins al volum 13 (2018) que hi va publicar la seva primera i última recensió.

En el camp bíblic, després de la traducció ja esmentada del llibre dels Jutges, va publicar el *Llibre de Job* de Jeroni Conques l'any 1976. Mentre en corregia les proves, el monjo de Montserrat i bibliista Guiu Camps el va invitar a col·laborar en el projecte d'edició de les versions bíbliques catalanes medievals que es gestà en el si de l'Associació Bíblica de Catalunya a principis d'aquell mateix any 1976. Jaume Riera s'havia d'encarregar de l'Antic Testament, en un principi ell tot sol; després es va decidir que dels Profetes se n'encarregaria Josep M. Aragonès i Rebollar. El projecte, per diversos motius, va fracassar i les últimes notícies que en tenim (correspondència) són de l'any 1984. Però la transcripció que havia fet Jaume Riera de gran part del Pentateuc segons els manuscrits Peiresc i Colbert (París) i Egerton (Londres) va servir per al nou intent de publicació de les versions bíbliques catalanes medievals, anomenat Corpus Biblicum Catalanicum.

El projecte del Corpus Biblicum Catalanicum (CBCat) va començar l'any 1997 també en el si de l'Associació Bíblica de Catalunya, aquesta vegada per iniciativa d'Armand Puig i Tàrrach. Jaume Riera va acabar aviat la seva transcripció del Pentateuc (1997) i després va transcriure els Salms segons els mateixos manuscrits (2003), i els Evangelis segons els manuscrits Peiresc i Marmoutier (París) i també segons el Còdex del Palau (Sant Cugat del Vallès) (2002). La seva transcripció de l'Èxode i el Levític es va publicar l'any 2004. Lamentablement, només va voler fer «transcripcions fidels» dels manuscrits,

3. La intenció primera era convertir l'ADEJUC en filial de l'Institut d'Estudis Catalans, però motius principalment legals van aconsellar crear una nova societat, la SCEHB.

4. De fet, segons ens informa Javier Castaño, l'any 2007 ja havia enviat un article a *Tamid*, que després va retirar per certes discrepàncies amb el director de la revista. Aquest article és el que li fou publicat l'any 2008 a *Sefarad*. Va ser el primer article que aquesta revista publicava en català; posteriorment n'ha publicat un altre.

segons les seves mateixes paraules, sense ni tan sols aparat crític per a corregir-ne errors evidents, i sense notes ni glossari ni introducció. Per aquest motiu, llevat de l'Èxode i el Levític, les seves transcripcions esperen el moment que algun altre col·laborador les vulgui completar amb aquests altres elements per a poder ser publicades. A més, la transcripció del Còdex del Palau és pràcticament inaprofitable perquè va treballar amb un facsímil molt deficient, que no permetia fer-ne una transcripció fiable. Va treballar amb el seu rigor habitual, i quan, un cop feta la revisió de les transcripcions, discutíem els possibles pocs errors que havia comès, els acceptava amb tota humilitat, de manera que la relació que hi vam tenir al llarg d'aquest projecte va ser sempre fluida i excel·lent.⁵

Posteriorment va publicar altres treballs de tema bíblic, com «Paraules del rey Salamó: versió fragmentària del llibre dels Proverbis, del segle XIV» (2003-2004) o «Bíbliques en català no cremades per la Inquisició espanyola» (2013), en què, a més de detallar i documentar les cremes de bíbliques que hi va haver, explica la descoberta de diversos fragments de pergamí amb text de versions bíbliques catalanes entre els lligalls de la secció de la Inquisició de l'Archivo Histórico Nacional de Madrid.

Als qui ens dediquem a l'edició de textos i documents relatius als jueus o a la revisió i correcció d'aquests treballs, Jaume Riera ens n'ha facilitat la feina amb el seu estudi de la manera com cal transcriure els noms dels jueus, aplicant-los l'accentuació i l'ortografia adequada i regularitzant-ne la forma, si cal.⁶ En aquest sentit, són útils les llistes de noms publicades en diversos tre-

5. Informació sobre el Corpus Biblicum Catalanicum: <http://cbcat.abcat.cat/>.

6. Com que no em consta que ho hagi publicat mai, em plau de copiar aquí el que em va comunicar en missatge privat el 28.04.2011: «La “regla d'or” per a l'accentuació dels prenom dels jueus, en vulgar, és la seva llatinització, no pas la pronúncia actual dels noms hebreus. Així com accentuo *Jafudà*, perquè els documents llatins, invariablement, el declinen com *Jafudanus*, *-i*, així mateix no accentuo *Bonjuha*, perquè el declinen, també invariablement, per la primera declinació, *Bonjuha*, *-e*. Aquest és el meu criteri. L'he aplicat i predicat de fa molts anys. Qui en tingui un altre, si us plau, que l'expliqui, i veurem si és correcte. Lluny de mi negar, ara, que molts noms de jueus són aguts, però cal acceptar que també n'hi ha de plans, com *Asmies*, *Biona*, *Bondia*, *Caravida*, *Cresques*, *Elies*, *Jossua*, *Vides* i *Vives*. Tampoc no negaré que el prenom *Bonjuha* sembla estar format o provenir de *Bon* i *Judà*, i convenir-li una accentuació aguda. Tanmateix, no tinc gens per segura aquesta possible derivació. Però encara que fos així, caldria demostrar que el possible mot compost, fossilitzat, no va mudar la col·locació de l'accent. Això deu ser el que va succeir amb *Biona*. No hi ha dubte que és l'hebreu *Yonà*. Vet ací, però, que en català deien *Biona*!» Crec que a aquesta «regla d'or» és útil afegir-n'hi una altra, que confirma,

balls seus, com «Antroponímia jueva mallorquina (segles XIII-XV)» (1982), *Retalls de la vida dels jueus* (2000), «Antroponímia masculina dels jueus de Lleida, l'any 1315» (2001), *Els poders públics i les sinagogues: Segles XIII-XV* (2006), *Els jueus de Girona i la seva organització: Segles XII-XV* (2012) i «Jueus documentats a Cervera» (2018).⁷

Un aspecte de l'obra de Jaume Riera que de vegades no ha comptat amb l'acceptació general dels estudiosos és la seva identificació de falsos i falsaris; vegeu especialment la seva comunicació al Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (1991) publicada amb el títol «Falsos dels segles XIII, XIV i XV» (1993). Posà tots els seus extensos coneixements i el seu rigor al servei de la identificació dels textos falsos i va fer un bon servei identificant-ne alguns que havien passat desapercebuts, però ho va fer de vegades d'una manera massa unilateral, afirmant que per molt que els codicòlegs afirmessin que un manuscrit era autèntic, si de l'examen del contingut ell en deduïa el contrari, calia declarar-lo fals. Així, l'afirmació que el *Curial e Güelfa* és una falsificació del segle XIX, concretament de Milà i Fontanals, no ha estat acceptada per la majoria dels crítics. En privat defensava que totes les obres de Lull escrites en català eren falses, cosa que en l'article només insinua. Per la nostra part, tampoc no acceptem la seva afirmació que el relat en hebreu de la disputa de Barcelona de 1263 entre Pol Cristià i Moixè ben Nahman no es pugui atribuir al rabí jueu.⁸

He volgut centrar-me especialment en aquells aspectes de la feina de Jaume Riera que he pogut conèixer més directament per la meva participació en la Junta Directiva de l'ADEJUC i en el Comitè de Redacció de la revista *Calls*,

---

per exemple, la pronunciació paroxítona de *Bonjuba*: Si en els documents catalans trobem escrits amb *e* noms que haurien d'estar escrits amb *a* (p. ex., *Bonjube*), vol dir que la corresponent síl·laba és àtona. Si hi trobem *a* en lloc de *e*, també podem suposar el mateix, si no és que la *e* procedeix de Ē o Ī llatina, en el qual cas la confusió (pronunciació com a vocal neutra) es podia donar en català medieval en síl·laba tònica (com en el dialecte balear actual).

7. Ens semblen perfectes aquestes llistes de noms. Potser només en un cas discrepem de Jaume Riera: escriu sempre *Sullam* un nom que creiem que caldria escriure *Sublam*, per dues raons: perquè és un abreujament del nom hebreu *Meixublam* (pronunciat *Messublam* pels jueus medievals catalans, ja que no hi ha cap raó per pensar que la corresponent lateral geminada de l'hebreu s'hagués de palatalitzar) i perquè molt sovint es troba escrit *Sutlam*, la qual cosa és indicatiu clar que la pronunciació era amb *ela* geminada.

8. Vegeu Pere CASANELLAS, «Noms propis i altres mots catalans en el relat de la disputa de Barcelona de 1263 entre fra Pol Cristià i rabí Mossé ben Nahman», *Tamid*, 10 (2014), p. 125-145.

i com a director de la revista TAMID i del Corpus Biblicum Catalanicum. Informació molt abundant i ben presentada sobre altres aspectes, no sols de la seva feina, sinó també de la seva personalitat, la podreu llegir en la necrologia publicada per Anna Gudayol.⁹

Bibliografia

1. Llibres publicats

- [En col·laboració amb Joana Raspall] *Diccionari pràctic de sinònims catalans: Mots i frases*. Barcelona: Miquel Arimany, 1972. xiv, 615 p. [2a ed.: 1979]
- El cavaller i l'alcaçava: Un procés medieval*. Barcelona: Club Editor, 1973. 282 p. (El Pi de les Tres Branques; 6) [Reimpresió: 1987]
- Cants de noces dels jueus catalans*. Barcelona: Curial, 1974. 63 p. (Llibres del Mall; 5) [Edita el text hebreu de cinc cants de noces, els transcriu (afegint-hi una versió en català modern feta per Ramon Pinyol) i els comenta. Traducció al francès: *Chants de noces des juifs catalans: Texte hébreu-catalan, adaptation en catalan par Jaume Riera i Sans; présentation et traduction du catalan par Patrick Gifreu*. Narbona: Mare Nostrum, 1998. 69 p.]
- La crònica en hebreu de la disputa de Tortosa*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1974. 71 p. [Conté la traducció catalana dels dos textos hebreus que expliquen la disputa de Tortosa i demostra que el text publicat per Halberstam el 1868 és una crònica autèntica, contràriament a l'altre text, aquell que Salomó ibn Verga inclogué en el llibre *Šebet Yehuda*]
- [En col·laboració amb Joana Raspall] *Diccionari usual de sinònims catalans: Mots i frases: Complementat amb una llista-índex de frases, indicativa per a la recerca dels sinònims corresponents*. Barcelona: Miquel Arimany, 1975. xvi, 627 p. [2a ed.: 1982]
- CONQUES, Jeroni. *Llibre de Job: Versió del segle XVI*. Edició a cura de Jaume Riera i Sans. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana: Curial, 1976. 109 p. (Biblioteca Torres Amat; 3)

9. Anna GUDAYOL, «Jaume Riera i Sans (Sant Feliu de Llobregat, 1941 - Tarragona, 2018)», *Estudis Romànics*, 41 (2019), p. 718-723.

- DEL TREPPO, Mario. *Els mercaders catalans i l'expansió de la Corona catalano-aragonesa al segle XV*. Traducció de Jaume Riera i Sans. Barcelona: Curial, 1976.
- Pierre de Craon a Catalunya: Un cas d'extradició, 1392*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1976. 64 p. (Episodis de la Història; 202)
- Poemes hebraics de jueus catalans (segles XI-XV)*. Presentació de Jaume Riera i Sans; traducció de l'hebreu d'Eduard Feliu i Mabres. Barcelona: Curial, 1976. 217 p. (Llibres del Mall; 22) [D'aquest llibre, se'n feu una altra tirada per a les Publicacions de la Fundació Salvador Vives Casajuana. Conté la traducció catalana de poemes de vint autors]
- ORÍGENES. *Homilies sobre el 'Càntic dels càntics'*. Traducció i pròleg de Jaume Riera i Sans. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1979. 83 p. (El Gra de Blat; 26)
- Història del malvat rei Antíocus: Text narratiu del segle XV*. A cura de Jaume Riera i Sans. Sant Boi de Llobregat (Barcelona): Edicions del Mall, 1981. 37 p. (Biblioteca Escriviny. Col·lecció de Textos Medievals Breus; 3)
- La mort d'Aristòtil: Versió quatre-centista del 'Liber de Pomo'*. A cura de Jaume Riera i Sans. Barcelona; Sant Boi de Llobregat: Edicions del Mall, 1981. 59 p. (Biblioteca Escriviny de Textos Medievals Breus; 1)
- MOSSÉ BEN NAHMAN. *Disputa de Barcelona de 1263 entre mestre Mossé de Girona i fra Pau Cristià*. Estudi introductori de Jaume Riera i Sans. Traducció dels textos hebreus i llatins, i notes per Eduard Feliu. Barcelona: Columna, 1985, xv, 99 p. (Estudis i Assaigs; 2) [Ultra la traducció del relat de la disputa (atribuït a Mossé ben Nahman), inclou la traducció d'alguns altres documents llatins i hebreus relacionats amb la disputa. Recensió per Josep PERARNAU I ESPELT, «Sobre el protocol hebreu de la "Disputa de Barcelona" del 1263», *Arxiu de Textos Catalans Antics* [Barcelona], 7-8 (1988-1989), p. 272-274]
- SÈNECA. *Llibre de virtuoses costums*. Traducció del *Libre de moribus* per Martí de Vicianà (segle XV). Edició a cura de Jaume Riera i Sans. Barcelona: Edicions del Mall, 1987. 60 p. (Biblioteca Escriviny de Textos Medievals Breus; 7)
- El siddur en català dels conversos jueus (s. XV) conservat a la Reial Acadèmia*. Transcripció i comentaris de Jaume Riera i Sans. Barcelona: Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, 1993. 16 p. numerades + 262 p. sense numerar. [Reimpressió dels articles publicats en el *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi* [Barcelona] els anys 1988-1991 (vegeu més avall) amb el títol «Un Siddur...»]

- [En col·laboració amb Joana Raspall] *Diccionari pràctic de sinònims*. Barcelona: Edicions 62, 1996. 462 p. [Reedició: Educaula, 2012]
- Catálogo de memoriales e inventarios: Siglos XIV-XIX: Archivo de la Corona de Aragón*. Madrid: Ministerio de Educación y Cultura. Dirección General del Libro, Archivos y Bibliotecas. Subdirección General de los Archivos Estatales, 1999. 143 p.
- Retalls de la vida dels jueus: Barcelona, 1301 - Besalú, 1325*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2000. 111 p. (Episodis de la Història; 326) [Resumeix i comenta, tot citant-ne fragments literalment, dos processos de l'Arxiu Reial de Barcelona relatius al cas d'una criatura trobada morta al Call de Barcelona —l'original llatí d'aquesta enquesta judicial, acompanyat d'una traducció anglesa, ja va ser publicat per Elena Lourie a la *Mediterranean Historical Review* [Londres], 1 (1986)— i a una acusació de parricidi contra un jueu de Girona resident a Besalú]
- Biblia del segle XIV: Èxode. Levític*. Transcripció a cura de Jaume Riera i Sans, amb aparats crítics, notes, glossari i col·lecció de vulgates catalanollenguadocianes a cura de Pere Casanellas i Bassols, i estudi introductori d'Armand Puig i Tàrrach. Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004. (Corpus Biblicum Catalanicum; 3)
- Fam i fe: L'entrada dels pastorells (juliol de 1320)*. Lleida: Pagès, 2004. 196 p. [Transcriu (en algun cas resumeix) quaranta-tres documents en apèndix. Encara que el tema no és directament sobre la història dels jueus, indirectament toca aquesta temàtica]
- LÓPEZ RODRÍGUEZ, Carlos (dir.). *Diplomatari Borja*. Vol. 2: *Documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (1416-1429)*. Localització dels documents: Cristina Borau; transcripció de documents: Beatriz Canellas Anoz, Rafael Conde y Delgado de Molina, Gloria López de la Plaza, Ramón J. Pujades i Bataller; assessor: Jaume Riera i Sans; coordinació editorial: Maria Toldrà. València: Tres i Quatre, 2004.
- LÓPEZ RODRÍGUEZ, Carlos (dir.). *Diplomatari Borja*. Vol. 3: *Documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (1429-1444)*. Localització de documents: Cristina Borau; transcripció de documents: Beatriz Canellas Anoz, Rafael Conde y Delgado de Molina (†), Gloria López de la Plaza, Ramon J. Pujades i Bataller; assessor: Jaume Riera i Sans; coordinació editorial: Maria Toldrà. València: Tres i Quatre: Institut Internacional d'Estudis Borgians, 2005.
- Els poders públics i les sinagogues: Segles XIII-XV*. Girona: Patronat Call de Girona, 2006. 635 p. (Girona Judaica; 3)

- LÓPEZ RODRÍGUEZ, Carlos (dir.). *Diplomatari Borja*. Vol. 4: *Documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (1444-1458)*. Localització de documents: Cristina Borau i Morell; transcripció de documents: Beatriz Canellas Anoz, Gloria López de la Plaza, Ramon J. Pujades i Bataller; assessor: Jaume Riera i Sans; coordinació editorial: Maria Toldrà. València: Edicions Tres i Quatre: Institut Internacional d'Estudis Borgians, 2007.
- ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ. Jaime I de Aragón (1208-1276): Exposición documental conmemorativa del VIII centenario de su nacimiento: Palacio de los Virreyes = Jaume I d'Aragó (1208-1276): Exposició documental commemorativa del VIII centenari del seu naixement: Palau del Lloctinent. Madrid: Ministerio de Cultura, 2008. [Exposició que tingué lloc a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. El nom de Jaume Riera i Sans no consta en els crèdits, però en fou l'autor segons comunicació personal a Javier Castaño]
- Francesc Eiximenis i la casa reial: Diplomatari 1373-1409*. Edició a cura de Jaume Riera i Sans amb la col·laboració de Jaume Torró Torrent. Girona: Documenta Universitaria. Universitat de Girona, 2011. 84 p. (Publicacions de l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes. Estudis sobre Francesc Eiximenis; 2)
- Els jueus de Girona i la seva organització: Segles XII-XV*. Girona: Patronat Call de Girona, 2012. 376 p. (Girona Judaica; 6)
- Collecció documental de la Cancelleria de la Corona d'Aragó: Textos en llengua catalana (1291-1420)*. Edició, estudi i índexs a cura de Mateu Rodrigo Lizondo; selecció de textos de Jaume Riera i Sans; preàmbuls de Carlos López Rodríguez i d'Antoni Ferrando Francés. València: Universitat de València, 2013. 2 v. 1.124 p.
- Sodomites catalans: Història i vida (segles XIII-XVIII)*. Barcelona: Base, 2014. 634 p.
- PERE ALFONS. *Llibre de formació escolar (Disciplina clericalis)*. Traducció, amb presentació i notes, de Jaume Riera i Sans. Coordinació: Albert Corbeto. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 2017. 151 p. (Series Minor, Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona; 19)
- ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ. *La muerte en la Casa Real de Aragón: Cartas de condolencia y anunciadoras de fallecimientos (siglos XIII al XVI)*. Saragossa: Institución Fernando el Católico. Diputación de Zaragoza, 2018. 413 p. (Fuentes Históricas Aragonesas; 82) [Selecció de documents i col·laboració en l'anotació de les cartes i en la transcripció dels documents per Jaume Riera i Sans]

2. Fullets

Catalunya i els jueus: Qatalunya we-ha-yehudim. Text de Jaume Riera i Sans. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Comerç, Consum i Turisme, 1987. 1 full A2 plegat en 12 p. [Prospecte il·lustrat. N'hi ha versions en altres llengües, almenys castellà i anglès]

Archivo de la Corona de Aragón. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 1999.

Els jueus a la Barcelona medieval: MUHBA El Call. Text: Jaume Riera Sans [et al.]. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Museu d'Història de Barcelona, 2015. 40 p. (MUHBA - Llibrets de Sala; 21) [Guia de l'exposició que tingué lloc al Museu d'Història de Barcelona del 19 al 20 d'abril de 2015]

3. Volums no publicats

«La llengua hebrea i la llengua catalana». Sant Feliu de Llobregat, 1969 32 p. [Treball de curs mecanoscrit. Universitat de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres. Secció de Filologia Semítica]

«Oracions jueves en català». Tesi de llicenciatura en filologia semítica. Sant Feliu de Llobregat; Barcelona: Universitat de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres. Secció de Filosofia Semítica, 1969. 132 p. [Algunes d'aquestes oracions van ser publicades posteriorment en *Estudis Romànics*, 16 (1971-1975), i *Anuario de Filología*, 1 (1975)]

4. Articles de diccionaris i enciclopèdies

Gran enciclopèdia catalana. Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana, 1969-1980. 15 v. [Més de cent articles, entre els quals *converts; disputa; Girona, escola cabalística de; judeocatalà; polèmica* [religiosa entre jueus i cristians]; *Tortosa, disputa de*]

Diccionari de la literatura catalana. Sota la direcció de Joaquim Molas i Josep Massot i Muntaner. Barcelona: Edicions 62, 1979.

Diccionari d'història de Catalunya. Dirigit per Jesús Mestre i Campi. Assesors: Josep M. Salrach; Josep Termes. Barcelona: Edicions 62, 1992.

Diccionari d'historiografia catalana. Dirigit per Antoni Simon i Tarrés. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003.

5. *Articles de revistes i capítols de llibres*

1960-1969

«Judges». Traducció de l'hebreu. En: *Biblia*. Barcelona: Fundació Bíblica Catalana. Alpha, 1968, p. 328-365.

«La partícula *que* i els anomenats *relatius*». *Butlletí [Interior] dels Seminaris d'Ensenyament de Català*, [4, núm. 44] (desembre de 1969), p. 1-5.

[En col·laboració amb Eduard Feliu i Mabres] «Les dificultats de la narrativa d'Agnon». *El Pont*, 38 (desembre 1969), p. 30-40. [Inclou la traducció d'«El mocador», de Shmuel Yosef Agnon]

1970-1979

«Sobre els noms bíblics acabats en *-es*». *Butlletí Interior dels Seminaris d'Ensenyament de Català*, 6, núm. 58 (març de 1971), p. 24-25.

«Les precisions horàries a la Crònica del rei Pere III». *Butlletí Interior dels Seminaris d'Ensenyament de Català*, 6, núm. 65 (novembre de 1971), p. 89-92.

«Un breu cabalístic». *Boletín Arqueológico* [Tarragona], 113-120 (1971-1972), p. 309-312. [Tradueix una pregària hebrea continguda en un full de pergamí conservat a la Biblioteca de Catalunya]

«Un recull d'oracions en català dels conversos jueus (segle xv)». *Estudis Romànics* [Barcelona], 16 (1971-1975 [1980]), p. 49-97. [Edita i estudia un manuscrit d'oracions procedents de conversos que es conserva a la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi]

«Formes hipocorístiques en *-ó*, *-ona*». *Butlletí Interior dels Seminaris d'Ensenyament de Català*, 8, núm. 80 (març de 1973), p. 45.

«Literatura en hebreu dels jueus catalans». *Miscellanea Barcinonensia: Revista de Investigación y Alta Cultura* [Barcelona], 37 (1974), p. 33-47.

[En col·laboració amb Maria Teresa Ferrer i Mallol, que signa en primer lloc] «La successió notarial i el traspàs de protocols en terres catalanes a la baixa edat mitjana». *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos* [Barcelona], 4 (1974): *Miscelánea en honor de Raimundo Noguera de Guzmán*, p. 395-428.

[En col·laboració amb Maria Teresa Ferrer i Mallol, que signa en primer lloc] «Miscel·lània de documents per a la història del notariat als estats de la

- Corona catalano-aragonesa». *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos* [Barcelona], 4 (1974): *Miscelánea en honor de Raimundo Noguera de Guzmán*, p. 429-445. [Documents en apèndix. Inclou informació sobre els notaris jueus i sarraïns en el segle XIV]
- «Cresques Abraham, jueu de Mallorca, mestre de mapamundis i de brúixoles». En: *L'Atlas català de Cresques Abraham*. Barcelona: Diàfora, 1975, p. 14-22. [Identifica Cresques Abraham (il·luminador de mapamundis i no pas cartògraf) amb l'il·luminador de la Bíblia de Farhi]
- «Oracions en català dels conversos jueus. Notes bibliogràfiques i textos». *Anuario de Filología* [Barcelona], 1 (1975), p. 345-367. [Transcriu i comenta diverses oracions atribuïdes a conversos de València (segles XV-XVI) i Mallorca (segle XVII) per la Inquisició. Reeditat en: VILAR, Pierre (dir.). *Història de Catalunya*. Vol. 8: *Antologia d'estudis històrics...* Barcelona: Edicions 62, 1990, p. 128-149]
- «Supuestos agotes vascos en Monzón: su examen médico en 1390». *Príncipe de Viana*, 36, 140-141 (1975), p. 465-470.
- «Jafudà Cresques, jueu de Mallorca». *Randa* [Barcelona], 5 (1977), p. 51-66. [Aspectes biogràfics d'aquest il·luminador de cartes de navegar]
- «Los tumultos contra las juderías de la Corona de Aragón en 1391». *Cuadernos de Historia: Anexos de la Revista 'Hispania'* [Madrid: CSIC. Instituto Jerónimo Zurita], 8 (1977), p. 213-225.
- «Un cap de brot en l'art de la pintura: Cresques Abraham». *L'Avenç* [Barcelona], 10 (1978), p. 42-45. [Resum biogràfic del personatge i de la seva producció artística]
- [En col·laboració amb Frederic Udina i Martorell, que signa en primer lloc] «Els documents en hebreu conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó». *Miscellanea Barcinonensia: Revista de Recerca i Alta Cultura* [Barcelona], 49 (1978), p. 21-36. [Reproducció fotogràfica de divuit documents hebreus, el contingut dels quals resumeixen i anoten abundantment]
- «Astruch Bonafeu, poeta jueu de Santa Coloma de Queralt». En: *XVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos: Aplec de les ponències i comunicacions*. Santa Coloma de Queralt: Ajuntament de Santa Coloma de Queralt, 1979, p. 103-107. [Suggereix la hipòtesi que es tracta del poeta Salomó Bonafed]
- «Enric de Villena, mestre de Calatrava». *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocolos*, 7 (1979): *Miscelánea en honor de José María Madurell y Marimón*, vol. 3, p. 109-132.
- «Sobre l'autor de la "Doctrina moral" (segle XV)». *Randa*, 9 (1979): *Homenatge a Francesc de B. Moll*, vol. 1, p. 117-125.

[En col·laboració amb Gabriel Llompart, que signa en primer lloc] «La *Historia de sancta fide catholica* de Benet Espanyol (1548): La primera història dels jueus de la ciutat de Mallorca». *Fontes Rerum Balearium* [Palma], 3 (1979-1980), p. 141-192, 2 làmines. [Editen i comenten àmpliament el text llatí-català d'aquesta breu història]

1980-1989

«Arnau de Vilanova i els beguins de Barcelona». *Serra d'Or*, 22, núm. 250-251 (juliol-agost 1980), p. 80-81 (= 514-515).

«La Catalunya jueva del segle XIV». *L'Avenç* [Barcelona], 25 (1980), p. 52-55. [Dades demogràfiques i llista de poblacions catalanes on consta l'existència de jueus]

«Estrangers participants als avalots contra les jueries de la Corona d'Aragó el 1391». *Anuario de Estudios Medievales* [Barcelona], 10 (1980 [1982]), p. 577-583.

«El primer text conegut en "estil de valenciana prosa": una carta atribuïble a fra Antoni Canals (1392)». *Estudis Universitaris Catalans*, 24 (2n de la tercera època) (1980): *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, vol. 2, p. 513-522.

«Les obres catalanes de Mossé Natan (segle XIV)». En: *Miscel·lània Pere Bohigas*. Vol. 1. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981, p. 95-105. (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes; 3) [Aclareix l'embull bibliogràfic que hi ha hagut a propòsit de la probable existència d'alguns textos catalans de Mossé Natan i demostra que no en va escriure cap dedicat al joc dels escacs]

«"Sapientia" i la identitat de "dona Teresa" en la poesia d'Ausiàs March». *Els Marges: Revista de Llengua i Literatura*, 21 (1981), p. 113-119.

«Una versió aragonesa de la "Epistola de cura et modo rei familiaris utilius gubernande" atribuïda a san Bernardo (siglo XV)». *Archivo de Filología Aragonesa*, 28-29 (1981), p. 121-141.

«Antroponímia jueva mallorquina (segles XIII-XV)». *Societat d'Onomàstica: Butlletí Interior*, 10 [= VIIè Col·loqui de Mallorca. Abril del 1982] (1982), p. 58-65. [Dades estadístiques sobre els noms de jueus mallorquins comparades amb les dels altres territoris de la Corona de Catalunya-Aragó]

«Contribució a l'estudi del conflicte religiós dels conversos jueus (segle XV)». En: *IX Congresso di Storia della Corona d'Aragona (Napoli, 11-15 Aprile*

- 1973): *Sul tema La Corona d'Aragona e il Mediterraneo: aspetti e problemi comuni da Alfonso il Magnanimo a Ferdinando il Cattolico (1416-1516)*. Vol. 2: *Comunicazioni*. Nàpols: Societ  Napoletana di Storia Patria, 1982, p. 409-425.
- «La personalitat eclesi stica del redactor del “Llibre dels feyts”». *Jaime I y su  poca: X Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Vol 3: *Comunicaciones: Partes 3, 4 y 5*. Saragossa: Institución Fernando el Católico [1982], p. 575-589.
- «On the fate of R. Isaac Bar Sheshet (Ribash) during the persecutions of 1391 / לתולדות הריב"ש בגזרות קנ"א (1391)» [en hebreu]. Traducció d'Ephraim Talmage. *Sefunot: Studies and Sources on the History of the Jewish Communities in the East* [Jerusalem] / ספונות: מחקרים ומקורות לתולדות קהילות ישראל במזרח, New Series, 2 (17) (1983), p. 11-20. [Conté la transcripció de dos documents llatins en apèndix. L'original català d'aquest article fou publicat posteriorment, l'any 1986, en versió modificada i ampliada, amb el t toll «El baptisme de Rabí I haq ben  šet Perfet» (vegeu més avall)]
- «El “Cessulis”, un llibre oblidat». *Revista de la Llibreria Antiqu ria*, 8 (1984), p. 9-14.
- «Fra Francesc Eiximenis no és l'autor de la Doctrina compendiosa». En *Estudis en memòria del Professor Manuel Sanchis Guarner: Estudis de llengua i literatura catalanes*. Vol. 1. València: Universitat de València 1984 p. 289-292 [Reimpr s en: FERRANDO FRANC S, Antoni (coord.). *Miscel nia Sanchis Guarner*. Vol. 3. València: Universitat de València; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, p. 65-76]
- «La fundació del monestir de Sant Marçal de Montblanc (1391)». *Aplec de Treballs: Del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà* [Montblanc], 6 (1984), p. 97-111. [Transcripció de documents en apèndix]
- [En col·laboració amb Gabriel Llompart, que signa en primer lloc] «Jafudà Cresques i Samuel Corc s: m s documents sobre els jueus pintors de cartes de navegar (Mallorca, segle XIV)». *Bolletí de la Societat Arqueol gica Lul·liana* [Palma], 40 (1984), p. 341-350. [Publiquen dos documents notariais de l'any 1390 sobre aquests dos personatges, que eren il·luminadors de brúixoles i de cartes de navegar]
- «Sobre la difusió hisp nica de la *Consolació* de Boeci». *El Crotal n: Anuario de Filología Española* [Madrid], 1 (1984), p. 297-327.
- «La doble falsificació de la portadella d'un incunable: Hain 12433». *Revista de la Llibreria Antiqu ria*, 10 (octubre 1985), p. 5-17.
- «Les sinagogues medievals». *L'Avenç* [Barcelona], 81 (abril 1985), p. 58-60.

- «El baptisme de Rabí Işhaq ben Šešet Perfet». *Calls* [Tàrrega], 1 (1986), p. 43-52.
- «Estudis sobre el judaisme català. Anys 1970-1984». *Calls* [Tàrrega], 1 (1986), p. 93-132.
- «La invenció literària de Sant Pere Pasqual». *Caplletra: Revista Internacional de Filologia*, 1 (1986), p. 45-60.
- «Barranc al Penedès (1311)», *Butlletí Interior: Societat d'Onomàstica*, setembre 1987, p. 113.
- «Document important de Caldes (1314)», *Butlletí Interior: Societat d'Onomàstica*, setembre 1987, p. 120 [Número monogràfic sobre el XIIè Col·loqui celebrat a Sabadell els dies 10 i 11 d'abril de 1987]
- El Dalfinat de Girona (1387-1388)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 29 (1987), p. 105-128.
- «Estudis sobre el judaisme català. Anys 1929-1969». *Calls* [Tàrrega], 2 (1987), p. 181-209.
- «Guia per a una lectura comprensiva dels acords [de Barcelona de 1354]». *Calls* [Tàrrega], 2 (1987), p. 164-179.
- «Les llicències reials per predicar als jueus i als sarraïns (segles XIII-XIV)». *Calls* [Tàrrega], 2 (1987), p. 113-143.
- «Presència de Josefus a les lletres catalanes medievals». En: *Studia in honorem Prof. M. de Riquer*. Vol. 2. Barcelona: Quaderns Crema, 1987, p. 179-220.
- «Un procés inquisitorial contra jueus de Montblanc per un llibre de Maimònides». *Aplec de Treballs: Del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà* [Montblanc], 8 (1987), p. 59-73. [Transcripció de documents en apèndix]
- «Relíquies literàries dels jueus catalans». *El País. Quadern* [Barcelona] (8 febrer 1987), p. 1-2.
- «La conflictivitat de l'alimentació dels jueus medievals (segles XII-XV)». *Anuario de Estudios Medievales* [Barcelona: CSIC. Institució Milà i Fontanals], annex 20 (1988): *Alimentació i societat a la Catalunya medieval*, p. 295-311.
- [En col·laboració amb Ramon Rosselló i Vaquer] «Deutes fiscals dels jueus de Mallorca». *Calls* [Tàrrega], 3 (1988-1989), p. 83-101.
- «Estudis sobre el judaisme català. Anys 1836-1928». *Calls* [Tàrrega], 3 (1988-1989), p. 103-135.
- «La història dels jueus en el *Viage literario* del P. Jaume Villanueva». *Calls* [Tàrrega], 3 (1988-1989), p. 9-28.
- «Un Siddur en català dels conversos jueus (segle xv)». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi* [Barcelona], 2 (1988), p. 59-152 [59-64 +

43 fulls sense numerar + 2 en blanc]; 3 (1989), p. 109-164 [28 fulls sense numerar]; 4-5 (1990-1991), p. 161-276 [280] [60 fulls sense numerar]. [El volum 2, en els 43 fulls sense numerar, conté la reproducció fotogràfica dels folis 1-85 del manuscrit; el volum 3, els folis 86-139, i el volum 4-5, els folis 140-248 i els índexs. Tornat a publicar en forma de llibre el 1993, amb el títol *El siddur...*; vegeu més amunt]

«Catàleg d'obres en català traduïdes en castellà durant els segles XIV i XV». *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Vol. 8: FERRANDO, Antoni (ed.). *Àrea 7: Història de la llengua*. València: Institut de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 699-709.

[En col·laboració amb Jordi Roqué i Figuls] «Gramàtics i filòlegs. Repertori bibliogràfic». *Societat d'Onomàstica: Butlletí Interior*, núm. 35 (juny 1989), p. 1-20. [Recull de bibliografies, només de difunts, amb indicació de l'any de naixement i de defunció]

«Literatura antijueva en català: textos i difusió». *Estudi General* [Girona], 9 (1989): SALLERAS, Marcel (ed.). *El debat intercultural als segles XIII i XIV: Actes de les I Jornades de Filosofia Catalana (Girona, 25-27 d'abril de 1988)*, p. 215-236. [Assenyala l'existència de diversos textos breus en català (originals o traduïts) utilitzats per a impugnar el cristianisme, entre els quals la resposta de rabí Issac a rabí Samuel (p. 221-224), el tractat de Jeroni de Santa Fe (p. 225-228) i el catecisme del bisbe de Jaén (p. 229-323)]

1990-1999

«Els avalots del 1391 a Girona». En: *Jornades d'Història dels Jueus a Catalunya: Actes (Girona, abril 1987)*. Girona: Ajuntament de Girona, [1990], p. 95-159.

«Documentació sobre insaculacions al fons de la Diputació General de Catalunya i l'Arxiu de la Corona d'Aragó». *Paratge: Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Nobiliària*, 1 (1990), p. 9-11.

«Estudis forasters sobre el judaisme català fins a l'any 1929». *Calls* [Tàrrrega], 4 (1990), p. 95-161.

HARVEY, Warren Zeev. «L'ànima: un tema comú a rabí Hasday Cresques i Bernat Metge». *Calls*, 4 (1990), p. 53-68. [Traducció catalana per Jaume Riera i Sans de l'article hebreu «R. Hasday Cresques we-Bernat Metge 'al ha-nefeš» [«R. Hasday Cresques i Bernat Metge sobre l'ànima»]. *Jerusalem*

- Studies in Jewish Thought* [Jerusalem], 5 (5746 = 1986), p. 141-154, amb un paràgraf introduït pel traductor entre claudàtors i algunes modificacions]
- «Jueus i conversos». En: *L'època de Colom: Catalunya a la segona meitat del segle XV*. Barcelona: Fundació Jaume I, 1991, p. 62-67. (Nadales de la Fundació Jaume I; 25)
- «Las persecuciones del año 1391 relatadas por el rabí Hasday Cresques». *Alef: Revista de la Comunitat Israelita de Barcelona* [Barcelona], 2 (1991), p. 38-39. [Traduït de l'hebreu al català per Jaume Riera i del català al castellà per Daniela Chiprout]
- «Els jueus a Barcelona entre els segles XII i XIV». En: PLADEVALL I FONT, Antoni (dir.). *Catalunya romànica*. Vol. 20. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992, p. 88-91.
- «Falsos dels segles XIII, XIV i XV». En: FERRANDO FRANCÉS, Antoni; MESEGUER, Lluís; ALEMANY FERRER, Rafael (coord.). *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant-Elx, 9-14 de setembre de 1991)*. Vol. 1. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 425-491.
- «Jafudà Alatzar, jueu de València (segle XIV)». *Revista d'Història Medieval* [València], 4 (1993): GARCIA-OLIVER, Ferran (ed.). *Jueus, conversos i cristians: mons en contacte*, p. 65-100.
- «Judíos y conversos en los reinos de la Corona de Aragón durante el siglo XV». En: *La expulsión de los judíos de España: Conferencias pronunciadas en el II Curso de Cultura Hispano-Judía y Sefardí de la Universidad de Castilla-La Mancha (Toledo, 16-19 de septiembre de 1992)*. Toledo: Caja de Castilla-La Mancha: Asociación de Amigos del Museo Sefardí, 1993, p. 71-90.
- «Jueus i musulmans». En: MESTRE I CAMPI, Jesús; HURTADO, Víctor (dir.). *Atles d'Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1995, p. 128-129 i 282. [Reimpressions: 1997, 1998, 2002, 2004, 2006].
- «La destrucció del call de Barcelona». En: RIQUER I PERMANYER, Borja de (dir.). *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*. Vol. 3: BELLENGUER I CEBRIÀ, Ernest; CUADRADA I MAJÓ, Coral (dir.). *La forja dels Països Catalans: Segles XIII-XV*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1996, p. 282-283.
- [En col·laboració amb A. Torra Pérez, B. Canellas Anoz, M. L. Rodríguez Olivares] «El sueño de la razón produce monstruos». *Boletín ACAL* [Salamanca], 7, 22-23 (1996-1997), p. 3-4.

- «La Sinagoga major dels jueus de Barcelona. Proposta de localització». *Butlletí: Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya* [Barcelona], núm. 99 (hivern 1997), p. 60-71.
- «Acopio y destrucción del patrimonio hispanojudío». En: LÓPEZ ÁLVAREZ, Ana María; IZQUIERDO BENITO, Ricardo. *El legado material hispanojudío: VII Curso de cultura hispanojudía y sefardí de la Universidad de Castilla-La Mancha, [1997]*. Conca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 1998, p. 93-114. [Sobre la confiscació de béns privats i públics jueus, especialment llibres, sinagogues i cementiris. Una part de la informació afecta els territoris catalanoaragonesos]
- «El personal de l'Arxiu Reial de Barcelona durant el segle XVIII». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 9 (1998), p. 87-104.
- «L'expulsió dels jueus de Tortosa». *Recerca* [Tortosa], 3 (1999), p. 25-49. [Publica en apèndix el memorial redactat per Joan Homedes, de Tortosa, sobre l'actuació dels comissaris per a l'expulsió dels jueus de la ciutat (1492)]

2000-2009

- «Els Beuda fan un bou». *Paratge: Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Nobiliària*, 11 (2000), p. 113-114.
- «La Biblioteca del monestir de Sant Cugat al segle XVIII». En: SANS I TRAVÉ, Josep M.; ROCA I RODRÍGUEZ, Encarna. *XLII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos (Sant Cugat del Vallès, 23, 24 i 25 d'octubre de 1998)*. Sant Cugat del Vallès: Arxiu Nacional de Catalunya, 2000, p. 197-208.
- «Antroponímia masculina dels jueus de Lleida, l'any 1315». *Societat d'Onomàstica: Butlletí Interior* [Barcelona], 85 (2001), p. 3-10.
- «L'arxiu com a dipòsit». *Arxius: Butlletí del Servei d'Arxius* [Barcelona], núm. 30 (estiu 2001), p. 1-2.
- «Un protocolo notarial de Barbastro, del año 1412». En: *Aragón en la Edad Media: Rentas, producción y consumo en España en la baja Edad Media: Sesiones de trabajo: Seminario de Historia Medieval (6. 2000, Zaragoza)*. Saragossa: Universidad de Zaragoza. Departamento de Historia Medieval, Ciencias y Técnicas Historiográficas y Estudios Árabes e Islámicos, 2001, p. 47-64.
- «Els heralds i les divises del rei Martí (1356-1410)». *Paratge: Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Nobiliària*, 14 (2002), p. 41-62.

- «Jaume Villanueva i el comtat d'Urgell». En: SABATÉ, Flocel; FARRÉ, Joan (coord.). *Els grans espais baronials a l'edat mitjana: desenvolupament socioeconòmic: Reunió científica: I Curs d'Estiu Comtat d'Urgell (Balaguer, 10, 11 i 12 de juliol de 1996)*. Lleida, Pagès, 2002, p. 61-81.
- «La precedencia entre judíos y moros en el reino de Aragón». En: ROMERO CASTELLÓ, Elena (coord.). *Judaísmo hispano: Estudios en memoria de José Luis Lacave Riaño*. Vol. 2. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2002, p. 549-560. [Transcripció de vuit documents en apèndix]
- «La Sinagoga Major dels jueus de Barcelona en la tradició documental». *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* [Barcelona], 20 (2002), p. 7-73.
- «Informe sobre la matriu de segell trobada a Puigverd de Lleida». *Paratge: Quaderns d'Estudis de Genealogia, Heràldica, Sigillografia i Nobiliària*, 16 (2003), p. 31-32.
- «"Juderías y sinagogas" en Cataluña. Diez años después». En: *Juderías y sinagogas de la Sefarad medieval: En memoria de José Luis Lacave Riaño: IX Curso de Cultura Hispanojudía y Sefardí de la Universidad de Castilla-La Mancha, [2001]*. Conca: Universidad de Castilla-La Mancha, 2003, p. 229-251.
- «Paraules del rey Salomó: versió fragmentària del llibre dels Proverbis, del segle XIV». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* [Barcelona], 49 (2003-2004), p. 141-169. [Estudi i transcripció de la versió catalana fragmentària del llibre dels Proverbis continguda en el ms. esp. 353 de la Bibliothèque Nationale de France, de París (Prov 1,1-6,34), i en el ms. 921 de la Biblioteca Nacional Española, de Madrid (Prov 1,1-3,26).
- «Los Pastorells en Barbastro (julio de 1320)». *Aragón en la Edad Media* [Sargossa], 18 (2004), p. 299-336.
- «La bibliothèque du roi Martin». En: ASSOCIATION INTERNATIONALE DE BIBLIOPHILIE; ASSOCIACIÓ DE BIBLIÒFILS DE BARCELONA. *Association Internationale de Bibliophilie, XIIe congrès (Barcelone, 16-22 septembre 2001): Actes et communications*. Barcelona: Associació de Bibliòfils de Barcelona, 2005, p. 105-117.
- «La coronació de la reina Elionor (1352)». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* [Barcelona], 26 (2005), 485-492.
- «Esculls en la història dels jueus». *Afers: Fulls de Recerca i Pensament*, 21, núm. 53-54 (2006), p. 137-160.
- «Cent trenta-nou volums de llibres d'un jueu mercader i talmudista: Mossé Almaterí (1362)». *Sefarad* [Madrid], 68/1 (2008), p. 15-35.

- «Els primers monestirs de jerònims a la Corona d'Aragó (1374-1414)». *Studia Monastica*, 50/2 (2008), p. 275-344.
- «Una cançó de despit contra el rei Martí». *Mot So Razo*, 7 (2008), p. 34-41.
- «Jaime I y los judíos de Catalunya». En: SARASA, Esteban (coord.). *La sociedad en Aragón y Cataluña en el reinado de Jaime I (1213-1276)*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, 2009, p. 135-155.
- «Penjar els peus». En: SABATÉ CURULL, Flocel; DENJEAN, Claude (coord.). *Cristianos y judíos en contacto en la Edad Media: Polémica, conversión, dinero y convivencia (II Reunión Científica en Girona «Comunidades en contacto», 20-24 de enero de 2004)*. Lleida: Milenio, 2009, p. 605-622.

2010-2019

- «Les disposicions de Jaume I sobre les usures dels jueus. Informe Preliminar». *Imago Temporis: Medium Aevum* [Lleida], 4 (2010), p. 519-536. [Versió a l'anglès: «The regulations of James I concerning the Jewish moneylenders: a preliminary report», p. 263-285]
- «La comunitat de jueus de Girona i la seva organització. Segles XII-XV». En: *Temps i espais de la Girona jueva: Actes del Simposi Internacional celebrat a Girona, 23, 24 i 25 de març de 2009*. Girona, Patronat del Call de Girona, 2011, p. 13-33.
- «La correcta numeració dels reis d'Aragó i comtes de Barcelona». *Afers: Fulls de Recerca i Pensament*, 26, núm. 69 (2011): *Les catàstrofes naturals en la història*, p. 485-521.
- «La infanta Iolant de Bar, senyora dels jueus de Cervera (1382-1387)». *Miscel·lània Cerverina* [Cervera], 21 (2011), p. 7-30.
- «Jucef Faquim, jueu de Mallorca (segle XIV)». En: ANDONEGUI ALEÑAR, María José (coord.). *Els amics al Pare Llopart: Miscel·lània in Honorem, II*. Palma: Associació d'Amics del Museu de Mallorca, [2011], p. 81-95.
- «Unes cobles didàctiques del segle XV». En: LECHA LLOP, Lluna; ANOL, Lúdia (ed.). *Miscel·lània in memoriam Alfons Serra-Baldó (1909-1993) en el centenari del seu naixement*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011, p. 235-242.
- «Els jueus dins el context català dels segles XIV i XV». *Lambard: Estudis d'Art Medieval* [Barcelona], 23 (2011-2012), p. 9-41.
- «L'Officium Beate Marie entre els templers catalans». *Miscel·lània Litúrgica Catalana* [Barcelona], 19 (2011), p. 323-334.

- «La postrera ordenación de Ismael de Ablitas “El Mayor” (Tudela, 1338)». *Iberia Judaica* [Alcobendas, Madrid], 3 (2011): *Las persecuciones de 1391 en las elegías hebreas*, p. 117-124.
- «Freres franciscans a Terra Santa i Beirut. Nous documents (1345-1414)». *Estudios Franciscanos* [Barcelona], 113, 452 (2012), 77-106.
- Una versió catalana de l'Econòmica de Brison». En: ALBERNI, Anna [et al.] (coord.). *El saber i les llengües vernacles a l'època de Llull i Eiximenis: Estudis ICREA sobre vernacularització = Knowledge and vernacular languages in the age of Llull and Eiximenis: ICREA studies on vernacularization*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012, p. 303-313. (Textos i Estudis de Cultura Catalana; 170)
- «Bíblies en català no cremades per la Inquisició espanyola». *Butlletí de l'Associació Bíblica de Catalunya*, 115 (setembre 2013), p. 41-70.
- «L'itinerari peninsular de mestre Vicent Ferrer (1408-1416)». En: BELLVESER, Ricardo; ORTS I BOSCH, Pere Maria (coord.). *Els valencians en el Compromís de Casp i en el Cisma d'Occident*. València: Institució Alfons el Magnànim, 2013, p. 403-457.
- «A l'entorn del canvi de nom». *Noms: Revista de la Societat d'Onomàstica* [en línia], 1 (2014), p. 12-16. <<https://www.onomastica.cat/publicacions/noms/>>.
- «Moixè ben Nahman, Bonastruc de Porta». *Tamid* [Barcelona], 10 (2014), p. 7-33.
- «Saig, morrodevaques, botxí». *Recerques: Història, Economia i Cultura*, 68 (2014): *Homenatge a Núria Sales*, p. 7-27.
- «Santa Bàrbara de Pruneres i la seva col·lectoria d'almoines». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 55 (2014), p. 103-158.
- «El auxiliar del falsario». *Ínsula: Revista de Letras y Ciencias Humanas*, núm. 827 (novembre 2015): *Falsificación y plagio en la literatura española*, p. 7-11.
- «Un nou manuscrit i una versió aragonesa del “Cercapou”». En: BADIA, Lola; CASANOVA, Emili; HAUF, Albert (coord.). *Studia mediaevalia Curt Wittlin dicata = Mediaeval studies in honour Curt Wittlin = Estudis medievals en homenatge a Curt Wittlin*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2015, p. 323-332. (Symposia Philologica; 25)
- «L'evolució de les confraries medievals». *Barcelona Quaderns d'Història*, 24 (2017): MOLAS, Pere; CAZENEUVE, Xavier (coord.). *Els gremis de Barcelona*, p. 47-66.
- «La “protecció”, un impost sobre les aljames de jueus reials (1346-1410)». En: MORELLÓ BAGET, Jordi; ORTÍ GOST, Pere; VERDÉS PIJUAN, Pere (coord.).

- Renda feudal i fiscalitat a la Catalunya baixmedieval: Estudis dedicats a Manuel Sánchez Martínez*. Barcelona: CSIC. Institució Milà i Fontanals. Departament de Ciències Històriques - Estudis Medievals, 2018, p. 95-142. (Anejos del Anuario de Estudios Medievales; 75)
- «La recepció d'una falsa crònica». *Afers: Fulls de Recerca i Pensament*, 33, núm. 90-91 (2018): *Sant Vicent Ferrer, en els 600 anys de la seua mort*, p. 519-570.
- «La vida jueva a Cervera a l'edat mitjana». *Miscel·lània Cerverina* [Cervera], 23 (2018), p. 115-196.
- «Jueus documentats a Cervera». Apèndix 2 de: RIVERA SENTÍS, F.; VERDÉS PIJUAN, Pere. «Els caps de casa jueus de Cervera durant el segle XV». *Miscel·lània Cerverina* [Cervera], 23 (2018), p. 385-390. [Llista de noms de jueus, regularitzats, que va proporcionar Jaume Riera als col·laboradors d'aquest volum de la revista dedicat a la comunitat jueva de la Cervera medieval, perquè se seguís un criteri comú en citar els jueus documentats a Cervera. Cada nom va acompanyat de la data o dates en què apareix documentat. Es desconeixen les fonts en què es va basar l'autor]
- «Fosas vaciadas. Exhumación de restos judíos en la Edad Media». En: YILDIZ, Efreim. *El amicum: Estudios en honor al profesor Carlos Carrete Parrondo*. Salamanca: Universidad de Salamanca, 2019, p. 287-293.

6. Algunes recensions i notes bibliogràfiques

- «A. GRIERA: *Consueta jueva*. Sant Cugat del Vallès, Instituto Internacional de Cultura Románica, 1966. XII + 112 pàgs. ("Biblioteca Filològica-Històrica", XVIII)». *Estudis Romànics* (Barcelona), 15 (1970) [1973], p. 149-155.
- «*Sefarad*". Revista del Instituto Arias Montano de Estudios Hebraicos y Oriente Próximo. Vols. I (1941) - XXX (1970). Madrid-Barcelona, CSIC». *Estudis Romànics* [Barcelona], 15 (1970), p. 167-175.
- «*Tarbiz*". A Quarterly for Jewish Studies. Vols. XXIV (5715 = 1954-55) - XXXIX (5730 = 1969-70). Jerusalem». *Estudis Romànics* [Barcelona], 15 (1970), p. 175-178.
- «JULIO RODRÍGUEZ PUÉRTOLAS - LLUÍS ALPERA. *Poesia i Societat a l'Edat Mitjana (Estudi i Antologia)*. Palma de Mallorca, Editorial Moll, 1973. 306 pàgs. (Biblioteca "Raixa", 93-94)». *Estudis Romànics* [Barcelona], 16 (1971-1975 [1980]), p. 255-258.

Índice Histórico Español. [Més de cent notes bibliogràfiques publicades entre els anys 1974 i 1981]

«FRANCESCO C. CASULA, *Carte reali diplomatiche di Giovanni I il Cacciatore, re d'Aragona, riguardanti l'Italia*. Padova, Cedam, 1977, IX + 211 pàgs., 2 làms. (= "Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón", vol. XLVIII)». *Analecta Sacra Tarraconensia*, 49-50 (1976-1977), p. 466-469.

«Una nova edició del "Llibre de doctrina"». *Els Marges: Revista de Llengua i Literatura*, 21 (1981), p. 111-113. [Recensió de: *El Llibre de doctrina del Rei Jaume d'Aragó*. Introducció, edició i notes de Josep M. Solà-Solé. Barcelona: Hispam: Borràs, 1977. 144 p. (Tirant lo Blanch; 2)]

«*Epistolari de la València Medieval*. Agustín Rubio Vela, introducció, edició, notes i apèndix pe Agustín Rubio Vela, amb un pròleg d'Antoni Ferrando. Institut de Filologia Valenciana, València, 1985, 454 pàgines». *Caplletra*, núm. 1 (tardor 1986), p. 105-108.

«José HINOJOSA MONTALVO. *Los judíos en tierras valencianas* (1999)». *Afers: Fulls de Recerca i Pensament*, 15, núm. 37 (2000), p. 772-775.

«IGNASI M. PUIG I FERRETÉ; M. ASSUMPTA GINER MOLINA: *Índex codicològic del "Viage literario" de Jaume Villanueva*. Premi Ramon d'Alòs-Moner 1979, Barcelona 1998, 208 pp. (Institut d'Estudis Catalans. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XLIX)». *Caplletra*, núm. 30 (primavera 2001), p. 249-252.

«Meritxell Blasco Orellana, Coloma Lleal Galcerán, José Ramón Magdalena Nom de Déu, Miguel Ángel Motis Dolader. *Capítulos de la sisa del vino de la aljama judía de Zaragoza (1462-1466)*. Edición y estudio de tres manuscritos hebraicos y dos latinos del Archivo histórico de Protocolos de Zaragoza. Zaragoza: "Institución Fernando el Católico" (CSIC), Excma. Diputación de Zaragoza, 2010 [*Fuentes históricas aragonesas*, 54]». *Sefarad*, 71/2 (2001), p. 483-485.

«Arturo Prats Oliván. *La Disputa de Šelomoh b. Re'uben Bonafed con la aljama de Zaragoza*. Granada: Editorial Universidad de Granada, 2010; ISBN: 978-84-338-5156-7; 144 pàgs.». *Sefarad*, 72/2 (2012), p. 506-507.

«Carme BATLLE I GALLART, *L'aljama de la Seu d'Urgell medieval. Una comunitat jueva del Pirineu català*, Barcelona, Dalmau editor, 2016, 246 pp. (Col·lecció Bofarull; 25). ISBN 978-84-232-0818-0». *Anuario de Estudios Medievales*, 47/1 (2017), p. 401-402.

«Josep ALANYÀ I ROIG. *La Disputa cristològica de Tortosa: Història i actes, 1413-1415*. Tortosa: Ajuntament de Tortosa. Capítol Catedral de Santa Maria, 2015. 830 p.». *Tamid* [Barcelona], 13 (2018), p. 195-198.

«Sergi GRAU TORRAS, Eduard BERGA SALOMÓ, Stefano M. CINGOLANI (eds.), *L'herètica pravetat a la Corona d'Aragó: documents sobre càtars, valdesos i altres heretges (1155-1324)*, 2 vols., Barcelona, Fundació Noguera – Lleida, Pagès Editors, 2015, 963 pp. (Fundació Noguera. Diplomataris; 69, 70). ISBN 978-84-9975-699-8». *Anuario de Estudios Medievales*, 49/1 (2019), p. 332-334.